

Др Жељко Лазич: УВОД У СМРТ - NUMERUS CLAUSUS 1940. ГОДИНЕ
И ОГРАНИЧАВАЊА ПРАВА ЈЕВРЕЈА У КРАЉЕВИНИ ЈУГОСЛАВИЈИ

Приказ

У временима када глобална светска дешавања друштвеним наукама намећу задатак да и савременим темама и темама са историјском конотацијом, понуде решења и могуће смернице за актуелне друштвене токове, појавила се књига др Жељка Лазича „Увод у смрт – Numerus clausus 1940. године и ограничавања права Јевреја у Краљевини Југославији“ (Службени гласник 1916). Наизглед само историјска тема, којом се даје анализа једне појаве својствене не само друштву и држави тадашње Краљевине Југославије, ова студија комплексном анализом проблема превазилази историјске оквири у чији је контекст стављена.

У оквиру првог дела, који носи наслов „Заједничка држава Јужних Словена – стварање, друштвена структура и државноправне одлике“, дат је кратак осврт на процес и начин настајања заједничке југословенске државе, идеје уткане у тај процес, са кратком анализом државноправних одлика крајева који су ушли у ту државу. Дата је потом анализа друштвене структуре нове државе, са освртом на социјалне, економске и демографске аспекте. Сви ови аспекти послужили су за давање слике правне природе настајућих процеса, кроз анализу питања изједначавања правних система крајева уједињених у заједничку државу. На крају овог дела, у светлу наведених анализа посебно је дат осврт на положај јеврејске заједнице у новој држави.

Други део студије представља централни и најобимнији део рада. Његов назив је „Numerus clausus 1940“. Сам наслов указује да је у контексту анализа из првог дела рада дат приказ свих одлика поступка доношења уредби о ограничавању права Јевреја у Краљевини Југославији, његове политичке и правне природе, правне природе самих уредби, као и анализа друштвених околности у току овог времена, и његових историјских атрибута. У складу са наведеним, најпре је дат теоријски осврт на однос правне снаге и на хијерархију правних аката, затим приказ политичке стране начина владања уредбама, коме државе прибегавају у кризним временима, са адекватном анализом друштвених односа у држави и примерима из историје државе и права у свету. Потом следи садржинска анализа Уредбе о упису лица јеврејског порекла за ученике Универзитета, високих школа у рангу универзитета, виших, средњих, учитељских и других стучних школа и Уредба о мерама које се односе на Јевреје у погледу обављања радњи са предметима људске исхране.

Трећи део носи назив „Правне и друштвене последице примене ограничавајућих уредби“. Садржински, у овом делу се налази приказ спољнополитичких и унутрашњеполитичких одјека ограничавајућих уредби, њихове правне примене и друштвених последица, посебно кроз осврт на доступне изворе и на страну и домаћу штампу. Овакав приступ подразумева и поглед са историјске дистанце, који садржи и шири приказ свеукупности политике према јеврејској заједници на територији Краљевине Југославије.

Завршна разматрања представљају сублимирање поставки и закључака датих или наговештених у самој студији и њихово заокруживање у јединствен закључак са подразумевајућим одговорима на питања постављена у уводном делу рада.

Питање које се кроз ову тему намеће је и зашто регулисање оваквих односа уредбама а не законима (што је било карактеристично и за друге државе у овим временима). Управљање државом путем уредби, међутим, није непознато у историји државе и права. То је нарочито примењивано и примењује се у друштвима у кризи, у којима је из разних разлога паралисан механизам доношења закона, или не постоји жеља да се кроз регуларно законодавство регулишу одређени односи. Таквих примера има много, а неретко им је била склона и југословенска држава између два рата.

Сам *punetus clausus*, дословно значи „затворени број“. У случају уредби којима се ограничавају права, означава да се у одређену школу или службу може примити само одређени број припадника одређене заједнице, или да се одређеним послом може бавити само одређени број припадника дотичне заједнице. Формалноправно, овакви прописи су се могли односити на било коју заједницу, али када се помене законодавство прве половине и средине XX века, углавном се мисли на ограничавајуће законодавство у односу на Јевреје. Такве природе је била и Уредба о упису лица јеврејског порекла за ученике Универзитета, високих школа у рангу универзитета, виших, средњих, учитељских и других стучних школа, донета 1940. године у Краљевини Југославији. Иако нешто другачије природе, у овом контексту се помиње, а тако се и сврстава и Уредба о мерама које се односе на Јевреје у погледу обављања радњи са предметима људске исхране. Ове уредбе донете под притиском, и уз велике отпоре највиших политичких кругова у Краљевини Југославији, ступиле су на снагу у сумрак постојања ове државе, када је Европа већ дубоко загазила у рат. Њихова примена је била тако кратког даха, да је више представљала форму него суштину, али је ипак оставила одређене друштвене реперкусије са последицама које, свакако, нису довољно анализирани у државноправној историографији, па ни у историографији уопште.

У државноправној историографији и историографији уопште, нема целовите студије која има сличан наслов, сличну садржину и која се на целовит начин бави овом тематиком. То је аутору оставило широк простор за истраживања и давање анализа и извођење закључака, који су базирани више на изворима него на доступној литератури. То је дало и могућност да се на целовит начин, на научним поставкама, да комплетна слика државних и друштвених одлика Краљевине Југославије у једној тачки сажимања – уредбама о ограничавању права Јевреја у Краљевини Југославији. У тој чињеници лежи квалитет ауторовог истраживање, јер се првенствено базира на анализи доступних извора (архивска грађа, домаћа и страна штампа, казивања непосредних актера догађаја).

Аутор је у раду, уз подразумевајући историјски и социолошки метод, користио и упоредноправни, односно компаративни метод, сходно чињеници да су упоредо анализиране сличне појаве у законодавствима других држава. Важно је додати да књига обилује прилозима које сачињавају: богата фото-документација, изводи из штампе, табеле и подаци из статистичких годишњака, факсимили докумената државних органа. Такође су дати и интегрални текстови уредби о ограничавању права Јевреја у Краљевини Југославији, што читаоцу даје могућност стварања шире слике догађаја и времена у чији је контекст стављена књига др Жељка Лазића.

Целовитост и свеукупност научног, али и публицистичког приступа аутора, пред читаоце доносе вредно штиво, чија историјска тема не враћа само у прошлост, већ указује и на комплексност садашњости читавог људског друштва.